

oiden johto oli halukas osallistumaan tutkimukseen. Täten on mahdollista, että tutkimuksessa on mukana suhteellisen hyvin toimivia työryhmiä. Toiseksi tiimien toimialoitainen jakautuminen on erittäin suuresti painottunut terveydenhuoltoon ja sosiaalipalveluihin, vain yksi työryhmä on teollisuudesta. Janhosen olisi pitänyt pohtia selkeästi enemmän tiimien valikoitumisen vaikutusta tutkimuksen tuloksiin, koska aikaisempien tutkimusten mukaan ryhmätyö ja sen luonne vaihtelevat suuresti toimialoittain.

Keskeisten tutkimustulosten pohdinta on artikkelien teoreettisia lähtökohtia, metodeja ja tuloksia esittelevässä ja reflektioivassa väitöskirjan yhteenvedoluvussa välillä hyvinkin puutteellista. Tämä on harmillista, koska itse artikkeleissa Janhonen suhteuttaa perusteellisesti ja monipuolisesti tuloksiaan aikaisemman tutkimuksen teorioihin ja havaintoihin. Tässä asiassa toistoa olisi voinut hyvinkin olla artikkelien ja yhteenvedon välillä. Tutkimuskysymykset ja tulokset olisi saanut myös esiin selvemmin ja terävämmin toisenlaisella yhteenvedon rakenteella ja luku- ja otsikoinnilla: yhteenvedossa on artikkelin rakenne, vaikka siinä on sivuja kaikkiaan

122. Artikkelisiin tarkoitettu esitystavallinen jäsenitys ja rakenne eivät oikein istu suoraan yhtä artikkelia laajempiin tieteellisiin esityksiin. Myös yhteenvedon sisällysluettelon otsikot ovat suurelta osin epäinformatiivisia, ne kertovat huonosti tutkimuskysymyksistä ja tuloksista. Janhosen työn innovatiivinen ongelmanasettelu ja tulokset olisivat tulleet paremmin esiin, mikäli hän olisi ollut yhtä kekseliäs pohtiessaan yhteenvedon rakennetta ja sisällysluettelon otsikoita kuin itse tutkimusprosessissa.

Janhonen esittää tutkimuksensa loppupuolella 12 tutkimustulostensa käytännön relevanssia perustelevaa havaintoa. Tässä kohtaa näkyy selvästi Janhosen työpaikan, Työterveyslaitoksen, myönteinen vaikutus hänen työhönsä. Alaluku on asiantuntevaa tutkimustulosten popularisointia, ja sitäkin Työterveyslaitoksen kaltaisen tutkimusyksikön tulee tehdä edistääkseen tavoitteitaan. Kaiken kaikkiaan Janhosen väitöskirja on merkittävä uusi avaus suomalaiseen tiimityön tutkimukseen.

Jukka Niemelä

Sisäisesti sivistyneistä sisäisiksi yrittäjiksi

■ **Katri Komulainen, Seija Keskitalo-Foley, Maija Korhonen & Sirpa Lappalainen (toim.): Yrittäjyyskasvatus hallintana. Tampere, Vastapaino. 2010. 326 s.**

Yrittäjämäisyyden ihanne on hiipinyt viime vuosikymmeninä koulutukseen ja työelämään paitsi ammatinharjoittamisena, myös yksilölltä vaadittuna asenteena. Yrittäjämäinen kansalainen on aktiivinen ja itsenäinen toimija, joka on itse vastuussa omasta työllisyydestään ja hyvinvoinnistaan. Yrittäjämäisyyteen

valmentaminen alkaa esikoulusta lähtien, eikä yliopisto millään muotoa ole yrittäjämäisyyden ihannoinnin ulkopuolella.

Kasvatustieteitä ja psykologiaa edustavat Katri Komulainen, Seija Keskitalo-Foley, Maija Korhonen ja Sirpa Lappalainen ovat toimittaneet artikkelikokoelman *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Kirjan artikkeleissa, jotka ovat käyneet läpi anonyymien refereenttien tarkastellaan kriittisellä otteella yrittäjyyskasvatusta monella kentällä: peruskoulussa, keskiasteella ja yliopistossa, koulutus-, tasa-

arvo- ja työvoimapolitiikassa sekä yrittäjyyskoulutuksessa. Artikkelien kirjoittajat tulevat pääasiassa samoista oppiaineista kuin toimitajatkin. Moni kirjoittajista on perehtynyt sukupuolentutkimukseen, ja sukupuolinäkökulma näkyykin kirjassa vahvasti.

Kirjoittajat osallistuvat teoksella keskusteluun politiikan muutoksesta, jota on kuvattu hyvinvointivaltion murrokseksi tai suunnanmuutokseksi. Kirjassa tarkastellaan tätä murrosta siirtymänä uusliberalistiseen hallinnan mentaliteettiin tai kilpailukyky-yhteiskuntaan ja pohditaan, millaisia kansalaisuuteen, ihmisenä olemiseen ja työn tekemisen tapoihin liittyviä ihanteita tähän uuteen talouteen liittyy. Lisäksi kirjassa analysoidaan koulutuksen ja työelämän konteksteissa niitä käytäntöjä ja prosesseja, joissa uusliberalistisen subjektin ideaaliksi tarjottua yrittäjämäisyyttä tuotetaan. Kirjoittajat muistuttavat, että koulutuspolitiikkaan suuremmitta kritiikkeittä livahnut yrittäjyyskasvatus tuottaa monenlaisia eriarvoisuuksia. Esimerkiksi sukupuolten eriarvoisuutta tuottaa se monen artikkelin todentama mielikuva, että yrittäjämäisyyden ei nähdä edellyttävän niinkään koulusivistystä kuin persoonallisuudenpiirteitä, jotka kulttuurisesti liitetään poikiin ja miehiin.

Kirjan ensimmäinen artikkeli, Seija Keskitalo-Foleyn, Katri Komulaisen ja Päivi Naskalin *Risto Reipas riskinottaja* on kirjan avainluku, joka johdattaa keskeisiin käsitteisiin. Käsitteistä kiinnostuneen kannattaa tutustua myös kirjan esipuheeseen. Yksi keskeisistä käsitteistä on ”yrittäjämäinä” – kulttuurinen, sosiaalinen ja poliittinen konstruktio tai eetos, jonka sisällöt tuotetaan uusliberalistisen hallinnan keinoin. Tähän eetokseen kuuluu keskeisesti yrittäjämäisen toimintatavan tarjoaminen työnteon malliksi myös palkkatyöntekijöille, mistä puhutaan niin sanottuna sisäisenä yrittäjyytenä erotuksena ulkoiseen eli taloudelliseen yrittäjyyteen. Eetoksessa yrittäjämäisyys ymmärretään yksilön ominaisuudeksi ja asenteeksi. Uusliberalistinen diskurssi vastuuttaa yksilöä siirtäen huomion pois rakenteellisista, sosiaalisista ja poliit-

tisista järjestyksistä. Identiteetistä tulee näin yksilöllinen projekti. Vastuu itsensä työstämisestä sisäisen yrittäjyyden hengessä joustavaksi, kunnianhimoiseksi riskinottajaksi ja ympäristön vaatimusten mukaan jatkuvasti muokkautuvaksi jää yksilölle itselleen.

Maija Korhosen, Katri Komulaisen ja Hannu Rädyn artikkeleissa *Kenestä on yrittäjäksi?* sekä *Menestystä, kilpailua ja tasa-arvoa* liikutaan peruskoulumaailmassa. Ensimmäisessä artikkelissaan kirjoittajat tarkastelevat, millaisia oppilaita opettajat pitävät yrittäjämäisinä ja toisessa oppilaiden vanhempien näkemyksiä yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta. Myös Päivi Bergin *Ruumis on sielun peili?* -artikkelissa liikutaan koulumaailmassa ja tarkastellaan, miten terveystieteiden ja ulkonäkövaatimusten ideaalit rakentavat nuorten ja heidän liikunnanopettajiensa käsityksiä yksilön vastuusta ja velvollisuudesta muokata ja hallita ruumiitaan. Reetta Mietolan artikkelissa *Reippaasti itsekseen vai kädestä pitäen?* taas käsitellään peruskoulun ammatinvalinnanohjausta uusliberalistisessa kontekstissa, jossa koulutusmarkkinat kuvataan kaikille avoimeksi valintojen kentäksi, vaikka oppilaiden valinnat näyttävätkin käytännössä vahvasti sidottuina.

Päivi Naskalin artikkeleissa *Toistoa ja vastarintaa* sekä *Yliopisto-opetus vaihdon ja lahjan taloudessa* tarkastellaan muuttuvaa yliopistoa. Ensimmäisessä artikkelissaan Naskali pohtii, miten opettajaksi opiskelevat mieltävät uusliberalistisen koulutuksen tavoitteeksi asetetun yrittäjyyskasvatuksen. Toisessa Naskali esittelee yliopistollista pedagogiikkaa osana uusliberalistista vaihtotaloutta ja avaa vaihtoehtoisia visioita lahjatalouden suuntaan feministisen pedagogiikan käsitteistön avulla. Naskali kuvaa yliopiston muutosta aikana, jolloin taloudelliset kriteerit painottuvat akateemisten kriteerien ohella, joskus jopa ohi. ”Managerialistisessa hallinnassa opetuksesta on tullut väline tehokkuuden, tuottavuuden ja erinomaisuuden palvelemiseen; opetuksellisen minäteknologian avulla yliopiston tarkoituksena on rakentaa

uusliberalistisen yhteiskunnan edellyttämiä kuluttajakansalaisia”, Naskali kirjoittaa (s. 266). Hänen mukaansa yliopisto-opiskelijoilla on valmius analysoida kriittisesti yrittäjyyskasvatukseen liittyviä merkityksiä. Sen sijaan kasvatustieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen piirissä on päätettävä, ”mieltääkö se asemansa uusliberalistisen talouden palvelijana vai kriittisen tieteellisen diskurssin rakentajana” (s. 99).

Sirpa Lappalainen, Ulpukka Isopahkala-Bouret ja Elina Lahelma tarkastelevat artikkelissaan *Kohti työmarkkinakansalaisuutta hoi-va-alan ammatillisessa koulutuksessa* ideaalikansalaisuuden rakentumista sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa. Ideaalikansalaisella viitataan aktiiviseen kansalaisuuteen, johon sisältyy ajatus aiemmin yhteiskunnan ylläpitämien turvaverkkojen siirtämisestä yksilöiden itsensä vastuulle. Sen myötä hyvinvointipolitiikan tavoitteeksi on muotoutunut yksilöiden auttaminen menestymään markkinoilla koulutuksen, joustavan palkkauksen ja verotuksen avulla. Aktiivinen kansalaisuus ei kuitenkaan ole kaikille tasa-arvoisesti mahdollinen positio, vaan sukupuoli, luokka ja sukupolvi määrittävät mahdollisuuksia sen saavuttamiseen.

Kristiina Brunila ja Sari Mononen-Batista Costa analysoivat artikkelissaan *Tiedon, työllisyyden, osaamisen, yrittäjyyden ja tasa-arvon eurooppalainen Suomi*, kuinka yrityksen ideologiaksi nimetty kulttuurinen eetos läpäisee koulutus-, tasa-arvo- ja työvoimapolitiikan toimenpiteitä. Seija Keskitalo-Foley puolestaan tarkastelee artikkelissaan *”Uusia” naisia, entisiä töitä?* naisille suunnattua yrittäjyyskoulutusta. Molemmissa artikkeleissa tulee hyvin esille ohjausvallan käyttäjän rooli, joka uuden talouden eetoksessa asettuu julkisen sektorin toimijoille kansalaisten sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden edistämiseksi ja siihen kasvattamiseksi.

Sekä poliittisena järjestelmänä että ideologisella tasolla uusliberalismi jäsentää yhteiskunnallisten rakenteiden ja toimijuuden välisiä suhteita uudelleen tavalla, jossa yhdis-

tyy samaan aikaan yksilöllisten oikeuksien korostuminen ja sosiaalisten oikeuksien (yhteiskunnan takaaman taloudellisen turvan, työn ja hoivan) heikkeneminen. Kansalaisuus on yhä enemmän kuluttajakansalaisuutta, jossa yksilön vastuulle jää valita oikein. Valinnanvapauden ja -mahdollisuuksien korostaminen häivyttää niitä yksilöiden välisiä eroja ja eriarvoisuuksia, joita näiden mahdollisuuksien lunastamisessa ja niiden tuottamisessa toiminnan tiloissa vallitsee. *Yrittäjyyskasvatus hallintana* auttaa ymmärtämään, miten kansalaisia houkutellaan hyväksymään tämä kehityskulku jo koulusta lähtien väistämättömänä.

Kirjan artikkeleita ei ole jaoteltu, mikä tekee lukukokemuksesta hieman hajanaisen. Kun lukija vuorottelee peruskoulua, yliopistoa ja työelämää käsittelevien artikkelien välillä, tuntuu toisinaan vaikealta siirtyä melko erilaisesta maailmasta toiseen. Laajan näkökulmansa takia teos onnistuu kuitenkin puhuttelemaan lukijaansa niin tutkimuksellista kuin arkielämän ja omien kokemusten lähtökohdista. Se herättää kysymään, millaisessa koulussa haluan lapseni kasvavan ja oppivan elämän eväitä? Millaisessa yliopistossa haluan työskennellä? Onko käsitykseni itsestäni ja työstäni yrittäjyyden ihanteiden läpäisemää?

Artikkelit ovat hyvin kirjoitettuja ja huolella toimitettuja. Yhteneväisyys eri tieteenaloiltakin tulevien artikkelien teoreettisissa viitekehyksissä sekä yrittäjämäisyyden analyysi jokaisessa artikkelissa auttaa hahmottamaan kirjan kokonaisuutena. Teoksen artikkelit tuovat uusliberalistisen hallinnan iholle, jättämättä sitä makrotason yleiseksi yhteiskunnalliseksi kehityskulukuksi, jota voi katsoa sivusta. Artikkelien kytkökset koulu- ja yliopistomaailman sekä työelämän käytäntöihin avaavat hyvin sitä laajuutta, jolla kilpailuyhteiskunnan eetos pyrkii hivuttautumaan yhteiskuntaelämän eri alueille. Teoksessa tuodaan esiin myös murtumia yrittäjyysdiskurssin ihannoimisesta esimerkiksi oppilaiden tulkinnoissa sekä pohditaan tapoja vastustaa markkinoiden ja talouden ylivaltaa koulutuksessa.

Yrittäjyyskasvatus hallintana herättää pohtimaan, millainen olisi taloudellisesta kilpailukyvästä vapaa ja kaikille avoin aktiivisen kansalaisen ihanne. Myös kansalaistoiminnan käsitteen taustalta löytyy aktiivisen kansalaisen ajatus. Käsite viittaa ainakin osallistumiseen ja aktivismiin, joissa oma-aloitteisuus ja itseorganisoitumiskyky perustuvat sosiaalisiin tavoitteisiin ja ongelmanratkaisuun. Toisin kuin uusliberalistinen ajatus aktiivisuudesta sisäisenä yrittäjyytenä, kansalaistoiminta tähtää yhteisvastuun ja yhteistoiminnan kautta siihen, minkä edellinen asettaa yksiön sisäiseksi velvoitteeksi ja prosessiksi. Niin koulun, yliopiston kuin työelämän käytäntöjen kannalta olisikin tärkeää tuottaa myös toisenlaisia tulkintoja aktiiviselle kansalaisuudelle – sellaisia

tulkintoja, jotka eivät määrittele uusliberalistiseen malliin sopimattomia toimijoita passiivisiksi, ei-yritteliäiksi ja tylsiksi.

Kirja soveltuu erityisesti kasvatuksen ja koulutuspolitiikan tutkijoille, mutta sitä voi suositella myös kenelle tahansa uusliberalistisen hallinnan mekanismeista ja käsitteistä kiinnostuneille, työelämän tutkijoille sekä niille, jotka haluavat ymmärtää laajemmassa mittakaavassa, mistä yliopiston muutoksessa on kyse.

*Katri Otonkorpi-Lehtoranta ja
Hanna Ylöstalo*

Ohjelmien arvoinen joskin kiusallinen sukupuolten tasa-arvokysymys?

■ **Raija Julkunen: *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere, Vastapaino. 2010. 332 s.***

Valtioneuvosto antoi syksyllä 2010 selonteon naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Selontekoa varten tilatuista tutkimuksista yksi on Raija Julkusen *Työelämän tasa-arvopolitiikka* (STM:n selvityksiä 2009). Sen yksi perusviesti kiteytyy luvun ”Talouspolitiikan poissaoleva, työllisyyspolitiikkaan mukaan pyrkivä sukupuoli” otsikkoon. Talous- ja työllisyyspolitiikka vaikuttavat toisiinsa, mutta jos talouspolitiikan sukupuolivaikutuksilla ei ole väliä (sukupuolivaikutuksia ei arvioida), miten onnistuu sukupuolten tasa-arvon edistäminen työmarkkinoilla, palkkauksessa tai työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisessa? Toivottavasti julkaisu ei jää työelämän tutkijoilta huomaamatta. Työelämän tasa-arvopolitiikka-kirjaa ja tässä käsiteltävää kirjaa *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon para-*

doksit on kirjoitettu osittain samoihin aikoihin ja ne täydentävät toisiaan, edellinen työllisyyspolitiikan näkökulmasta. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit vastaa laajemmin kysymykseen, mistä (lähes) kaikesta sukupuolten tasa-arvossa on kysymys.

Kirjan yhtenä punaisena lankana on sukupuolten tasa-arvotavoitteiden ja näiden keskinäisten ristiriitojen identifiointi, paradoksien paljastaminen. Ne ovat lisääntyneet samalla kun sukupuolten tasa-arvon agenda on laajentunut ja monimutkaistunut 1960- ja 1970-lukujen feminismiin ja tasa-arvoliikehinnän ajoista. Tekijä sanoo rajaavansa tämän kirjan ”vain” tiettyihin sukupuolten keskeisiin jakoihin ja suhteisiin eli työhön, perheeseen, ruumiillisuuteen, sosiaalipolitiikkaan ja tasa-arvopolitiikkaan. No, rajaus ei ole suppea.

Kirjaan sisältyy kaikkiaan 10 lukua. Niiden näkökulmat vuorottelevat feministisistä ja teoreettisemmista analyyseistä (luvut 1, 2, 7 ja 9) sukupuolten tasa-arvon empiirisempiin